

บทที่ 1

บทนำ

ที่มา และความสำคัญของปัญหา

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของไทยที่สร้างรายได้และอาชีพให้กับคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นสินค้าส่งออกหลักของประเทศไทยและยังเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศในภูมิภาคเอเชียที่นิยมรับประทานข้าวเป็นอาหารประจำวันมากกว่าในภูมิภาคอื่น ๆ ของโลก โดยทางกรมการข้าว (2555) ได้กล่าวว่าประเทศไทยมีปริมาณส่งออกข้าวเป็นอันดับ 3 ของโลกรองจากประเทศอินเดียและประเทศเวียดนาม ซึ่งประเทศอินเดียผลิตข้าวได้มากที่สุดคือจำนวน 35.50 ล้านตัน รองลงมา คือ เวียดนาม สามารถผลิตข้าวได้จำนวน 26.40 ล้านตัน และลำดับที่สามคือประเทศไทย ผลิตข้าวได้ 20.26 ล้านตัน โดยสมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย (2555) กล่าวถึงผลผลิตข้าวต่อ 1 ไร่ของประเทศในกลุ่มอาเซียนว่า เกษตรกรในกลุ่มอาเซียนผลิตข้าวได้ประมาณ ปีละ 112.5 ล้านตัน ซึ่งคิดเป็น 1 ใน 4 ของการผลิตข้าวทั้งโลก โดยจะเห็นได้ว่าประเทศไทยผลิตข้าวได้น้อยกว่าประเทศเวียดนามทั้งที่ประเทศไทยมีพื้นที่สำหรับใช้ในการปลูกข้าว ประมาณ 66.69 ล้านไร่ ซึ่งประเทศเวียดนามเองมีพื้นที่สำหรับใช้ในการปลูกข้าวอยู่ที่ประมาณ 46.38 ล้านไร่ นั้นแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรไทยมีผลผลิตข้าวต่อ 1 ไร่น้อยกว่าประเทศเวียดนามถึงเท่าตัวในจำนวนผลผลิตข้าวต่อ 1 ไร่ ของกลุ่มประเทศในอาเซียน อีกทั้งยังพบว่าเกษตรกรประเทศเวียดนามสามารถสร้างผลผลิตข้าวต่อไร่ได้มากที่สุดถึง 803.2 กิโลกรัม ส่วนผลผลิตต่อไร่ของเกษตรกรไทยอยู่ลำดับที่ 6 ปลูกข้าวได้ผลผลิต 454.4 กิโลกรัมต่อไร่ใกล้เคียงกับเกษตรกรประเทศกัมพูชาที่ได้ผลผลิต 443.2 กิโลกรัมต่อไร่และเกษตรกรประเทศพม่าได้ผลผลิต 422.4 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งต่ำกว่าเกษตรกรประเทศเวียดนามเกือบหนึ่งเท่าตัว หากประเทศไทยยังไม่เปลี่ยนวิธีการผลิตข้าว และมีต้นทุนที่สูงแต่ผลผลิตต่อไร่ต่ำ รวมถึงนโยบายแทรกแซงตลาดของภาครัฐทำให้ราคาข้าวไทยแพงกว่าคู่แข่ง สุดท้ายแล้วจะทำให้ประเทศไทยเสียพื้นที่ส่งออกข้าวในตลาดโลกให้กับประเทศเวียดนาม ประเทศพม่า และประเทศอินโดนีเซีย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางซึ่งเป็นเขตเศรษฐกิจที่สำคัญซึ่งเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวเจ้าและข้าวหอมมะลิสำคัญและอุดมสมบูรณ์ที่สุดของประเทศไทย แต่เกษตรกรไทยต้องเสียค่าใช้จ่ายในการลงทุนให้กับปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงเกือบครึ่งหนึ่งของต้นทุน เมื่อเทียบกับเกษตรกรประเทศเวียดนามในจังหวัดเกิ่นเทอ ค่าใช้จ่ายแตกต่างกันถึงร้อยละ

1,000 กว่าบาท และเมื่อเทียบผลกำไรต่อไร่แล้ว เกษตรกรประเทศเวียดนามมีกำไรมากกว่า
เกษตรกรไทยเกือบ 4 เท่าตัว ในปี พ.ศ.2551 ตารางที่ 1-1

ตารางที่ 1-1 เปรียบเทียบต้นทุนการผลิตข้าวของเกษตรกรจังหวัดเกินเทอกับเกษตรกรจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ปี พ.ศ.2551 (ศูนย์ศึกษาการค้าระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัย
หอการค้าไทย, 2553)

รายการ	จังหวัด เกินเทอ	จังหวัด พระนครศรีอยุธยา	ผลต่าง	
			มูลค่า	คิดเป็น ร้อยละ
ค่าเมล็ดพันธุ์	246.0	600.0	354.0	143.9
ค่าปุ๋ย	1,228.4	1,170.0	-58.4	-4.8
ค่ายาฆ่าแมลง	987.3	1,000.0	12.7	1.3
ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ	1,962.5	3,030.0	1,067.5	54.4
ผลผลิต (กก.ต่อไร่)	826.7	733.0	-93.7	-11.3
รายรับ	9,979.1	7,333.0	-2,649.1	-26.5
ต้นทุน	4,424.2	5,800.0	1,375.8	31.1
กำไร	5,555.0	1,530.0	-4,025.0	-72.5

จากตารางที่ 1-1 จะเห็นได้ว่าผลต่างระหว่างรายได้และกำไรของประเทศเวียดนามนั้นสูง
กว่าประเทศไทยอย่างเห็นได้ชัด ส่วนต้นทุนที่เสียไปก็น้อยกว่าประเทศไทยอีกด้วย ซึ่งปัจจุบัน
พบว่าเกษตรกรเวียดนามมีต้นทุนการผลิตคิดเป็นเงินบาทจะอยู่ที่ 4,960 บาทต่อตัน ส่วนต้นทุนการ
ผลิตข้าวของเกษตรกรไทยนั้นพบว่าการสำรวจและวิจัยด้านต้นทุนของเกษตรกรจากหลาย ๆ
สถาบัน ซึ่งมีข้อสรุปที่แตกต่างกันดังนี้ คือ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2555) ระบุไว้ว่าต้นทุน
ของเกษตรกรอยู่ที่ 7,000 - 9,000 บาท ซึ่งต้นทุนของเกษตรกร ร้อยละ 60 คือ ค่าจ้าง ค่าแรงงาน อีก
ทั้งยังพบว่าค่าจ้างแพงกว่าค่าจ้างขั้นต่ำของจังหวัดอีกด้วย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2555)
ประเมินว่าต้นทุนผลิตข้าวต่อไร่ของเกษตรกรไทยจะอยู่ที่ 7,309 บาท ส่วนราคาขายข้าวที่เกษตรกร
ได้รับแม้รัฐบาลจะประกาศรับจำนำข้าวทุกเมล็ดตันละ 15,000 บาท แต่เงินที่เกษตรกรได้รับจริง
หลังหักความชื้น จะใกล้เคียงกับราคารับซื้อข้าวของสมาคมโรงสีข้าวไทยอยู่ที่ 10,000 - 10,500 บาท
ต่อตัน โดยเมื่อนำต้นทุนการผลิตมาหักออกจากราคาขายข้าว เกษตรกรไทยจะได้กำไรประมาณ
3,200 - 3,600 บาท ต่อตัน ในขณะที่ล่าสุด กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2556) ได้ออกมาเผยว่า

ต้นทุนเฉลี่ยต่อไร่ของเกษตรกรไทยในปัจจุบันล่าสุดอยู่ที่ 8,000 บาท เพิ่มขึ้นจากเดิมในปี พ.ศ.2555 อยู่ 691 บาท ส่วนทางด้านนายเกษตรสมาคมชาวนาไทย (2555) กล่าวว่า ขณะนี้ต้นทุนการผลิตข้าวได้ปรับสูงขึ้นมากเฉลี่ยอยู่ที่ไร่ละ 6,500 บาท จากเดิม 5,500 - 6,000 บาท เพราะค่าจ้างแรงงานในการกำจัดข้าวตีด หรือกำจัดวัชพืชเพิ่มขึ้นเป็น 120 - 130 บาทต่อไร่ จากเดิมเพียง 100 บาทเท่านั้น จึงต้องการให้ภาครัฐช่วยเหลือเรื่องต้นทุนการทำนาด้วย เพราะแม้ราคาจำหน่ายข้าวจะสูง แต่เกษตรกรมีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นตามเช่นกันและค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลง โดยปัจจุบันราคาดังกล่าวได้ปรับราคาสูงขึ้นเป็น 770 - 800 บาทต่อกระสอบ จากราคาเดิม 700 - 750 บาทต่อกระสอบ ส่วนเครื่องจักรกลทางการเกษตรทั้งรถไถนา รถเกี่ยวข้าวได้ปรับราคาขึ้นหมดแล้ว และยาปราบศัตรูพืชจะปรับขึ้นราคาสูงขึ้นเช่นกัน จากที่กล่าวมานั้นทำให้ทราบว่าในปัจจุบันเกษตรกรนิยมใช้สารเคมีในการเพาะปลูกข้าวกันมากขึ้น เพื่อเร่งผลผลิตโดยไม่คำนึงถึงต้นทุน ซึ่งในปีนี้มีมีการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้นอย่างมากอยู่ที่ ร้อยละ 30 ของต้นทุนการผลิตต่อไร่ จากปกติใช้เพียงไม่เกินร้อยละ 10 ของต้นทุนการผลิตต่อไร่ โดยมีการฉีดพ่นสารเคมีสูงถึง 15 ครั้งต่อ 1 ฤดูกาล ทั้งนี้สาเหตุที่มีการใช้สารเคมีที่เพิ่มขึ้น น่าจะเกิดจากเกษตรกรต้องการเร่งผลผลิตข้าวให้มีปริมาณมากขึ้น เพื่อสนองกับโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลที่ราคาปรับสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้หากไม่มีการควบคุมการใช้สารเคมีเหล่านี้เชื่อว่าจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผูบริโภคเอง ตลอดจนนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการให้ประเทศไทยเป็นครัวของโลกอีกด้วย

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยเห็นถึงปัญหาการใช้สารเคมี ซึ่งหากเกษตรกรมีการใช้สารเคมีมากขึ้นนั้น อาจทำให้เกษตรกรขาดทุนและที่สำคัญอาจได้รับอันตรายต่อการใช้สารเคมีเหล่านั้นเช่นกัน รวมทั้งปัญหาด้านต้นทุนที่เสียไปกับค่าจ้างแรงงานในระหว่างขั้นตอนการปลูกข้าวของเกษตรกรที่ปรับตัวสูงขึ้นอย่างเห็นชัด สาเหตุนี้้นอาจจะเกิดจากการขึ้นค่าแรงขั้นต่ำ 300 บาท หรือการเร่งผลผลิตเพื่อรองรับกับโครงการรับจำนำ 15,000 บาทจากรัฐบาลนั้น ทำให้เกษตรกรไม่คำนึงถึงต้นทุนที่สูงขึ้น และได้รับผลกำไรที่น้อยลงตามมาเช่นเดียวกัน ทำให้ผู้วิจัยตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นของเกษตรกร จึงมีความคิดที่จะหาแนวทางในการลดต้นทุนให้แก่เกษตรกรไทย โดยเริ่มต้นจากเกษตรกรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นอู่ข้าวอู่น้ำและเป็นพื้นที่หลักในการเพาะปลูกข้าวของประเทศไทย โดยการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ด้วยการวิเคราะห์และเปรียบเทียบต้นทุนและผลต่างระหว่างรายได้กับต้นทุนที่เกิดขึ้น (Cost and Margin Analysis) ของเกษตรกรที่การเพาะปลูกข้าวแบบใช้สารเคมีในกรณีศึกษา 5 อำเภอใน จ.พระนครศรีอยุธยา ที่มีจำนวนเกษตรกรซึ่งนับเป็นจำนวนครัวเรือนมากที่สุด 5 ลำดับแรก โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เกษตรกรแบบปากต่อปาก (Snowball Sampling Technique) เพื่อการเข้าถึงเกษตรกรคนถัด ๆ ไปได้ง่ายขึ้นอีก

จากนั้นนำมาเปรียบเทียบกับภาระปลูกข้าวแบบเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรต้นแบบโดยนายชัยพร พรหมพันธุ์ เกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ ปี พ.ศ.2538 โดยการนำต้นทุนประเภทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาวิเคราะห์ด้วยตัวแบบระบบต้นทุนฐานกิจกรรมและการบริหารต้นทุนกิจกรรม Activity Based Costing หรือ ABC เพื่อจัดสรรกิจกรรมการเพาะปลูกข้าวของเกษตรกรให้นำไปสู่การพัฒนาคุณค่าข้าวและลดต้นทุนด้วยการลดหรือตัดกิจกรรมที่ไม่เพิ่มคุณค่าหรือไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใด ๆ เพื่อนำไปสู่ผลกำไรสูงสุดของเกษตรกรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และรวมไปถึงการเป็นต้นแบบการเพาะปลูกข้าวที่ดีให้แก่จังหวัดใกล้เคียงต่อไปได้ รวมถึงเป็นข้อมูลแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการตัดสินใจเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาและขยายการปลูกข้าวแบบข้าวปลอดภัยสารพิษในระดับจังหวัดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาโครงสร้างต้นทุนฐานกิจกรรมของกิจกรรมระหว่างการผลิตข้าวแบบใช้สารเคมีในกลุ่มตัวอย่าง 5 อำเภอในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและแบบเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรต้นแบบ
2. วิเคราะห์และเปรียบเทียบต้นทุนและผลตอบแทนระหว่างเกษตรกรที่เพาะปลูกข้าวโดยใช้สารเคมีและเกษตรกรที่ใช้เกษตรอินทรีย์

ขอบเขตของการศึกษา

1. ขอบเขตด้านพื้นที่
ศึกษาเฉพาะกรณีศึกษาในอำเภอที่มีจำนวนเกษตรกรซึ่งนับเป็นจำนวนครัวเรือนมากที่สุด 5 ลำดับแรก คือ อำเภอลาดบัวหลวง อำเภอเสนา อำเภอบางปะอิน อำเภอบางไทร และอำเภอกุทัย
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา
ศึกษาเฉพาะต้นทุนและผลตอบแทนในการผลิตข้าว 5 อำเภอในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งประกอบด้วย
 - 2.1 ด้านต้นทุน ประกอบไปด้วย
 - 2.1.1 ต้นทุนคงที่
 - 2.1.2 ต้นทุนผันแปร
 - 2.1.3 ต้นทุนรวม

2.2 ด้านผลตอบแทน ได้แก่ ผลผลิต ผลผลิตต่อไร่ ราคาของผลผลิต รายได้ รายได้ต่อไร่ และกำไร เป็นต้น

พร้อมทั้งนำต้นทุนประเภทต่างๆและผลตอบแทนของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวแบบใช้สารเคมีกับแบบเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มาประยุกต์ใช้ระบบต้นทุนฐานกิจกรรมมาช่วยในการบริหารจัดการต้นทุนประเภทต่าง ๆ ตามขั้นตอน 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดวัตถุประสงค์ของระบบ หรือสิ่งที่ต้องการคิดต้นทุน

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์กิจกรรม

- การวิเคราะห์เพื่อระบุกิจกรรม (Identify Activities) กิจกรรมหลักของการเพาะปลูกข้าวของเกษตรกรในครั้งนี้อยู่ประกอบด้วยกิจกรรมหลัก 6 กิจกรรม คือ 1) การเตรียมวัตถุดิบและอุปกรณ์ 2) การเตรียมหน้าดิน 3) การหว่านเมล็ดข้าว 4) การกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช 5) การเก็บเกี่ยว 6) การขนส่ง โดยทั้ง 6 กิจกรรมหลักนี้จะประกอบด้วยกิจกรรมรองที่แตกต่างกันไปตามผลกำไรมูลของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างทั้ง 5 อำเภอ

- การวิเคราะห์ระดับกิจกรรม (Activities Hierarchy)

- การวิเคราะห์คุณค่ากิจกรรม (Value Activities)

ขั้นตอนที่ 3 การรวบรวมต้นทุนการใช้ทรัพยากรและคิดเข้าสู่ศูนย์กิจกรรม

- การกำหนดศูนย์กิจกรรม

- การรวมต้นทุนเข้าสู่ศูนย์กิจกรรม

ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดตัวผลิตภัณฑ์กิจกรรม

ขั้นตอนที่ 5 คำนวณต้นทุนฐานกิจกรรมเข้าสู่สิ่งที่ต้องการคิดต้นทุน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงโครงสร้างต้นทุนฐานกิจกรรมของกิจกรรมระหว่างการผลิตข้าวแบบใช้สารเคมีในกลุ่มตัวอย่าง 5 อำเภอใน จ.พระนครศรีอยุธยาและแบบเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรต้นแบบ

2. ทราบถึงผลต่างของต้นทุนและผลตอบแทนระหว่างการผลิตข้าวแบบใช้สารเคมีกับการเพาะปลูกข้าวแบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการผลิตและใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจให้แก่เกษตรกรรายใหม่ที่จะเลือกแบบแผนการผลิตข้าวในอนาคต

3. ทราบถึงแนวทางในการลดต้นทุนของเกษตรกรในกลุ่มตัวอย่างใน จ.พระนครศรีอยุธยา และหาวิธีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเพาะปลูกแบบใช้สารเคมีในกรณีศึกษา 5 อำเภอ